

GYŰJTŐ: FOLTÓ GYULA

GYŰJTÉS IDEJE: 1980.

TART.: FOLTÓ TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE

Mlapp

FOLKORAI MUTATÓ: FOLKORAI

SÁK MUTATÓ: X
XVII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

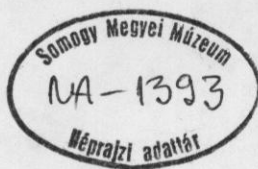

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNYS

ÁTVETVE AZ EGY. LTK. 4385-ös TETELÉBŐL

II/10/3

4385

Folyó Gyűjtemény:

FONYÓD TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE

/1980. évi kiadás/

Árpád fejedelem korában kicsiny halászfalu feküdt a Várhegy nyugati oldalán. A Balaton-part mentén keskeny sávban csak néhány halászkunyhó húzódott. Ez lehetett Fonyód őse. Éltek ezen a területen és környékén jóval a halászok előtt illirek és rómaiak, de ők csak katonai támaszpontot, illetve villákat építettek ide.

Először I. László király 1082. évi latin nyelvű összeíró levelében említi Funoldi néven a helységet, amely a hegy tetején feküdt. Lakosai gyékény-, kenderfonásból éltek. Valószínű, a település neve a "fon" szóból ered.

A török időkben a falu már nem a hegytetőn, hanem az Alsó-Várhelynek nevezett mocsaras, nádas területen állt. Magyar Bálint, a fonyódi vár védője 1573-ban meghalt. Rá két évvel a török elfoglalta a várat, és a falut teljesen elpusztította. A környék évszázadokra elnéptelenedett.

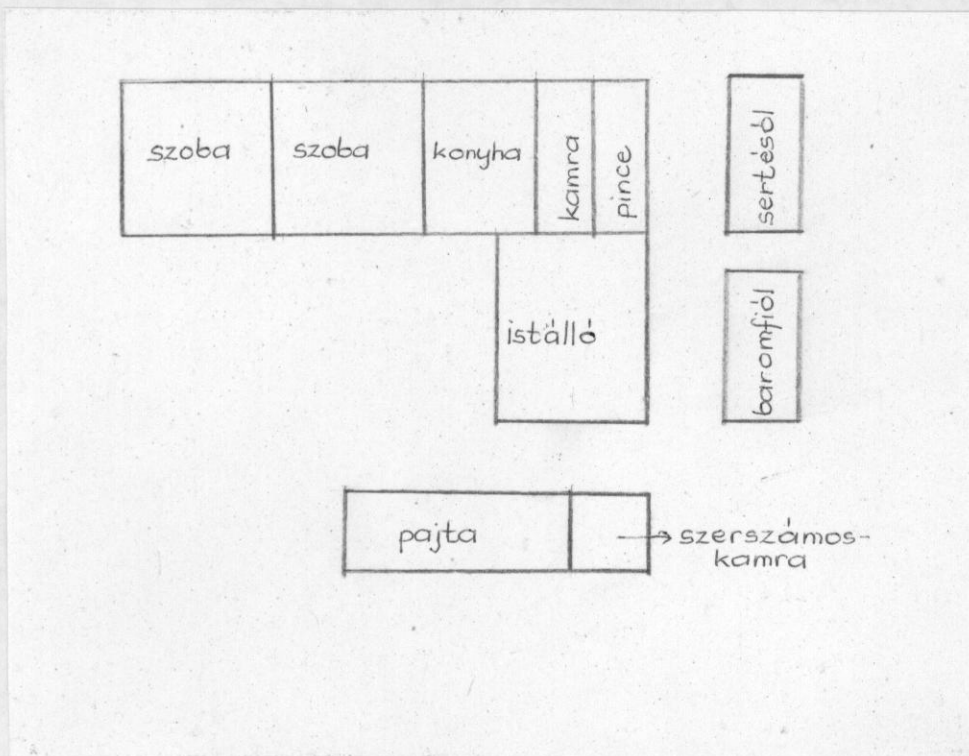
Az 1830-as években kezdett benépesülni újra. Első lakói uradalmi cselédek, halászok, hajósok voltak. Az ekkori települést alkotó fő utca, mely a múltban és most is a község egyik fő központja. A halászok a Szent István, a mai Lenin, régebbi nevén a Magai/és a Sándor utcában telepedtek le. A lakóházak nem voltak csoportosítva. Néhol halmazszerűen helyezkedtek el, máshol hatalmas üres területek maradtak. Rokon családok csoportja nem alakult ki. Részvénytársaságok kezében voltak a partok. A halászok bérmunkásként dolgoztak nekik. Egy személy két kilogramm halat kapott és állandó fizetést. A fonyódi part mentén több rév is épült, Fonyódligeten, Sándortelepen és Bélatelepen, a mai strand mellett, ezért az itteni hajósoknak is jutott szerep.

A XIX - XX. század fordulóján és a század elején a benépesülés fokozódott. 1906 - 1907-ben cselédházak épültek a Vár - hegy bélatelepi része alatt. Majd 1915-ben magtárakat építettek ugyanoda, és létrejött a Zichy - puszta néven emlegetett major - ság.

Fonyódra német, tót, cseh vagy más nemzetiségűek betelepülése nem volt jellemző. A falu szinte színmagyar volt. Vagyoni - lag nemigen volt elkülönülés, mivel 20 holdas gazdánál nagyobb nem volt. A cselédek és a földművelő parasztok között található volt egy kis elkülönülés. Vallásilag egységes volt az egész falu. 1920-ban épült a katolikus templom és jött Fonyódra az első pap. Azelőtt az emberek gyalog jártak be Csehibe a vasárnapi misére. 1927-ben jegyzőség alakult a községházán, a mai tanács - háza épületében. A jegyző a községházán lakott. Református vallá - sú volt, és ezért épült a református templom. Azelőtt a hét min - den szerdáján Lengyeltótiból járt be az akkori jegyző, hogy az emberek ügyes-bajos dolgait intézze. A falu elöljáróját, a bírót három évenként választották a "Képviselő testület" tagjai kö - zül. A testületbe főleg módosabb parasztok juthattak be, de tag - jai lehettek szegényebb emberek is, mivel az ő érdeküket is kellett képviselni. Az új bíró megválasztása előtt volt kifüg - gesztve a "Képviselő testület" névsora. A felsoroltak közül le - hetett szavazni valamelyik személyre. A szavazás úgy történt, hogy egy-két megbízott ember járta a falut és gyűjtötte az alá - írásokat, ki kire szavaz. Ezt nevezték korteskedésnek. A legtöbb szavazatot kapó testületi tag lett három évre a bíró.

A földművelők belső telkét örökségnek nevezték. A faluban vannak még olyan belső telkek a hozzá tartozó gazdasági épüle - tekkel, melyek méreteiben, határaiban - eltekintve a kisebb, nagyobb javításoktól - maradtak a régiben.

Egy ilyen ház alaprajza:

Ez a ház a múlt század végén épülhetett. A tulajdonos a jobb módú gazdákhöz tartozott. Ez felismerhető már a ház méretein is. Az állattartáson kívül szőlőműveléssel is foglalkozott. A házban megtalálható ennek nyoma, a nagy pince, melyet a ház végében készítettek. Az istállóban lovak és tehenek voltak. Az állatok téli élelmét, a szénát a pajtában tárolták. A pajta végén volt elkerítve egy kis helyiség, ez a szerszamoskamra. Az időjárás viszontagságaitól meg kellett védeni a szerszamoskamrát is.

A Fonyódon épült első lakóházak persze ennél sokkal kezdetlegesebbek voltak. Ez jellemző főleg a XIX. század elejére, közepére. A lakosság a Vár-hegyen lévő tölgyfaerdőből vágott fát az építkezéshez. Döngölt falú házakat készítettek, és a gerendákat szög híjában fűzfavesszővel kötötték össze. A ház egy szobából, konyhából, kamrából, pajtából, istállóból állt.

A konyha közepén szabad tűz volt. Ez egy nyitott tetejű kemence, melyet körülültek a családtagok. A füst szabadon áramlott a ház belsejében. Legfőképp felfelé szállt és a tető alatt állt a legtöményebben. A háznak padlást, kéményt nem építettek. A füstölni való húst, szalonnát csak fölakasztották a gerendákra, és egy bizonyos idő után magától megfüstölődött. Külön füstölőre nem volt szükség. A cselédek árendás házban laktak, amit a földbirtokostól kaptak. Egy cselédházban négy szoba és egy közös konyha volt. Egy szobában egy család, de néha több is lakott. A cselédek tarthattak egy tehenet és baromfikat. A földbirtokostól kaptak 200 □-öl káposztás- vagy veteményeskertet. Minden év április 24-én a cseléd elköltözhetett más majorba, ha úgy kívánta. Ahonnan elköltözött, ott megszűnt a konvenciója, vagyis az a veteményeskert, amit a földbirtokostól kapott. Ahova költözött, ott újból kapott kertet. Saját földjük nem volt, pénzért dolgoztak más földjén, majorjában.

Fonyód és környéke a múlt század elején báró Inkey kezében volt. Báró Inkey és gróf Zichy Béla a múlt század közepe felé elcserélték a birtokukat egymással. Gróf Zichynek előtte Bogáton volt birtoka. A vízjogot, vagyis a Balaton-partot báró Inkey megtartotta. A part nagy részét részvénytársaságok szereztek meg. Halászsokat fogadtak a már említett bérezés mellett, és elég nagy jövedelemre tettek szert. Gróf Zichy Béla létesítette a már emlegetett Zichy-pusztát, a hozzátartozó cselédházakkal. A II. világháború után a fonyódi termelőszövetkezet gazdálkodott épületeiben. A magtárak és istállók ma már meglehetősen romosak. A termelőszövetkezet elköltözött, az épületeket szinte semmire sem használják. A volt cselédházakat családi lakásokká alakították át. A házak belső elrendezése az akkori cselédeknek megfelelő, de egy mai család számára nemigen.

Fonyód egyik leghíresebb nevezetessége a 150 éves présház. Valószínű, a XIX. század elején épülhetett, amikor megkezdődött a fonyódi dombok szőlővel való betelepítése. Az épület teljes mértékben tükrözi a hajdani kort, hangulatot. A fehérfalú présház, a pince nagyon szép látványt kelt. Ma vendéglőnek használják. A Temető utcában is állt egy hasonló korú és rendeltetésű présház. A II. világháború után a telket, rajta a házzal, kiosztották parcellázáskor. A tulajdonos egy új épület és a présház keverékéből alakította ki családi fészket. Ez annyira sikerült neki, hogy a présház teljesen felismerhetetlenné vált, eltűnt a föld színéről. A Fő utca elején és végén található egy-egy kőfeszület, mely jellemző minden régi falura. Valószínű, ezek a feszületek a falu határait jelezték, és tudatták az idegennel, hogy keresztény faluba érkeztek. Voltak, akik halotjuk, vagy vallási személyek tiszteletére faragtattak feszületet. Kibőngészem egy ilyen kereszt elhalványult szövegét, mely a farátatóra is vonatkozik: "Szűz Mária tiszteletére építtette Kereskai Rózsa és fia, Angyal Pál 1912." Elképzelhető, hogy valami jó módú parasztesalád csináltathatta.

A dombról lefelé jövet Bélatelepre, az út egy hatalmas kanyarulatán belül, találunk egy régi házat. Ez az épület Gróf^f Zichy intézőjének lakóháza volt. Ezt az intézőt Barcza Elemérnek hívták. Feleségének Balatonbogláron volt földje, ott gazdálkodtak. Barcza egy estén nagy kártyapartiba kezdett, és annyira belemelegedett, hogy elvesztette az egész birtokát. Az immár nincstelen ügyvédet felfogadta gróf Zichy intézőnek, és megépíttette számára a házat, a már említett helyen. Ma a ház a kenderfonó gyár üdülője.

Gróf Zichy Béla nőtlen ember volt. Sokat vadászott, szeretett külföldre járni. Szinte többet volt külföldön, mint otthon.

Itthon tartózkodásának idejét többnyire vadászattal töltötte el. A Sirály Szállót is ő építtette, hogy legyen a Fonyódra látogató, főleg gazdagabb személyeknek hol megszállniuk. Téli vadászatai alkalmával ő is ebben a szállóban tartózkodott. Állandó lakhelye Lengyeltótiiban, a mai tüdőkórház épületében volt. Rendkívül adakozó embernek ismerték, azonban tisztjei gyakran lebeszéltek erről a maguk érdekében. Hatalmas birtok tulajdonosának mondhatta magát. A fonyódi birtokon kívül más-hol is voltak földjei. A bélatelepi vasútállomást ő létesítette, ezért lett annak a településrésznek a neve Bélatelepe.

A jobbágyok a belterület rendezését soha nem kérték. Kevesen voltak, ezért kevesebb probléma adódott. Ha belterületet osztottak, általában jutott mindenkinek. Fonyód igen kevés lakosságú község volt. Külterületekkel nem rendelkezett. Körülötte szorosan más települések helyezkedtek el. Még, ha szükséges is lett volna, nem lehetett a falutól távolabb beltelkeket létrehozni, mivel ott már más települések területei voltak. A Sípos-hegy teljesen szőlővel volt betelepítve. Csehiből jártak be az emberek megművelni, mivel oda tartozott. A hegy később Fonyód községgé lett. A Fő utcai lakosok szőlői voltak rajta. A présház környékén szintén szőlő volt, melyet a fehérbézsényi Bass mondhatott birtokának. Cselédei Fehérbézsényből jártak művelni a birtokot. Bassnak Ligeten is volt földje. Őt saját kívánságára azon a helyen temették el, ahol most a sportpálya konyhája áll. A zselléreknek nem voltak külön utcáik, keveredve éltek a többi lakossal. Általában kibéreltek egy-egy szobát, hogy legyen hol lakniuk, mivel házuk nem volt. Várták a legnagyobb dologidőket, mikor könnyebben kaptak munkát. A házhelyosztások alkalmával, mit igen vártak,

teljesülhettek vágyaik, saját telek, ház. Néha itt-ott elszegődtek öt-hat hónapra dolgozni, de tartós munkát nem végeztek.

Az I.világháború után vagyonváltság címen földeket adtak le a birtokosok. Új utcák alakultak: Kupavezér, Ibolya, Rózsa utca. A rokkant iparosok a feketebézsényi lővasút mentén kaptak egy-egy holdat. A vitézek a Temető utca környékén 8-10 holdat kaptak. A hadiözvegyek szintén Bézsény felé jutottak földhöz. Létesítettek még vitéztelkeket Pusztaberény környékén is. Az az iparos, aki nem tudta művelni a földjét, eladta vagy kiadta bérbe. Az iparosok gyakran elmentek dolgozni Zichy tőzegüzemébe, a sándortelepi vajgyárba és a jéggyárba. Az 1920-as években alakult a Harangláb utca. A nevét onnan kapta, hogy ott valamikor egy harangláb állt. A harangot temetéskor húzták meg. Az 1930-as években a nagycsaládok nem kaptak külön földet. ONCSA-ház a faluban nem volt, nem volt rá szükség.

A II.világháború után nagy lendülettel kezdődtek a földosztások Fonyódon is. Sok új utca alakult: Szabadság, Badacsony, Szent László, Várhegy, Hegyhát, Szigliget utca. A nagybirtokokat felosztották házhelyeknek. Fonyódligeten üdülőttelep jött létre. Még az 1925-ben készült fonyódligeti sportrepülőteret is felosztották parcelláknak. A parasztok gazdasági épületei mind a belső telken voltak. Ez eltérő volt más falvaktól, ahol a külterületen helyezték el a gazdasági épületeket. Mi lehetett ennek az oka? Tulajdonképpen külterület, mint már tudjuk, nem volt. A földek szélén, bármilyen kicsik is voltak azok, elfért volna az egy-két gazdasági épület. A megoldás, hogy maga a község rendelte el a gazdasági épületek belsőtelken való felállítását. Nem engedték a rendezetlenséget. Valószínű, a rendelet oka az, hogy Fonyód igen korán, főleg a gazdagabb emberek üdülő, pihenő

helyévé vált. A pompás villák és a szép táj látványát nem engedték a földeken szerteszét álló gazdasági épületekkel elrontani. A beltelkeken az épületek egyéni csoportosítási mód szerint sorakoztak. Nem volt megszabott elhelyezés. Fonyódon különböző dülőnevek nemigen voltak. Esetleg több területet neveztek el különlegességükről, érdekességükről. "Ó-hegy"-nek nevezték a Sípos-hegyet. Valószínű, mert a legrégebben művelt területek közé tartozott. "Új-hegy" a Vár-hegy régi neve. A boglári állomástól Fonyódligetig terjedő területet "Jankovics-telep"-nek nevezték. A szőlősgyőrök grófról keresztelték el, mert ő létesítette a boglári állomást. A Temető utca környékét "Börnevóná"-nak hívták. A ma már természetesen nem használt elnevezés onnan ered, hogy a területre Újlakról jártak be a cselédek dolgozni, mivel az a föld az újlaki földbirtokosé volt.

Fonyód határában, a bézsényi út melletti területet "Tüskés"-nek nevezték, legalábbis egy részét, mivel ott igen bozótos volt. A fonyódligeti part egy darabját "Keszeg-hegy"-nek hívták. Vihar után a part telis-tele volt hallal, amit kidobált a víz. A Csiszta-pusztára vezető út mellett találhatjuk a "Kopasz-domb" helyét, mivel a kis homokdombot már elhordták. 1920. körül egy Villányi nevezetű úr építtetett azon a helyen egy kisebb kastélyt. Ma családok laknak benne. A kastély köré diófákat ültetett, amik ma már hatalmasak és szinte elrejtik a házat. A gabona cséplése közös szérűn folyt. Akinek nagyobb földje volt, odaengedte a többit is csépelni, hogy a gépet kevesebb felé keljen szállítani. A faluban két cséplőgép volt. Ahol éppen folyt a cséplés, szérűskertnek nevezték. Ha a következő években is ugyanannak a birtokán csépeltek, változott a szérűskert helye a vetésforgó szerint. A cséplés helyéről szállították el a gabonát, szalmát, pelyvát. A cséplés melléktermékeit, a szalmát

és a pelyvát szintén felhasználták, ezért gondosan elszállították azokat is. A gróf távolabb eső istállóit külön cselédek gondozták. Külterületeken grófi gazdasági épületek szintén nem voltak, inkább lakott területeken, falvakban helyezte el őket. Zichy-pusztán 120 férőhelyes tehénistálló volt. Itt inkább tejtermeléssel foglalkoztak, nem levágásra törekedtek. Pestre szállították a tejet eladni. A majorság birkatenyésztéssel is foglalkozott. A környéken bőven volt legelő az állatok számára. A balatonfenyvesi istállóban levágásra nevelték a különböző állatokat, melyeket külön odaköltöztetett cselédek gondoztak. A Kopasz-domb melletti istállót is külön cselédek tartották rendben. Az emberek itt mindig igyekeztek jól gazdálkodni, boldogan élni, annak ellenére, hogy az életük több akadályba ütközött. Rengeteg monda, mese kapcsolódik életükhöz, amelyeket szinte lehetetlenység lenne ebben a munkában leírni.

Fonyód azóta rengeteget fejlődött. Sok családiház és egyéb épület népesíti be a tájat. Még mindig egyre bővül, szépül.

Irodalom:

A Magyarország c.könyv

Egyéb források:

Perusza Ferenc Fő utcai,

Csutorás F. László Szent László utcai,

Szentpáli János Lenin utcai lakosok elbeszélései.

Ezek alapján írta Folyó Gyula III. osztályos gimnazista.

Fonyód, 1980.

Or 1880. évi XXVIII. Doroj's Nep'szini és Nyelvjáris
Gyűjtőprefa'rálos lot dolgozat címe: Fogyó
telepítési' trükköste

A tanul' mese: Fogyó Gyula

Esztás: H. A.

Iskolás: Kósti's Trigg's Gm. minium, Fogyó's Helyadi
Június n. 3.

Tanús: Helydi oliv's